

17.11.2022

Урок 10

Тема уроку: «Морфологічна норма. Морфологічна помилка»

Мета уроку: ознайомити здобувачів освіти з предметом морфології як розділу мовознавства, поглибити відомості про відмінність між службовими та самостійними частинами мови; розвивати комунікативні вміння, навички визначати повнозначні та службові слова в текстах; виховувати уважність, інтерес до вивчення мовних явищ.

Матеріали до уроку:

1. Опрацюйте § 48 у базовому підручнику: *Українська мова (рівень стандарту): підручник для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти/ Олександр Авраменко. – К.: Грамота, 2019. – 208 с. Дайте відповіді на запитання в робочому зошиті:*

- Дайте визначення поняттю морфологія.
- Назвіть самостійні та службові частини мови.
- Що ми розуміємо під морфологічними нормами?
- Що ми називаємо морфологічними помилками?
- Чому вони виникають?
- Наведіть приклади морфологічних помилок?
- Як їх уникнути?

2. **Перегляньте відео до уроку на YouTube:**

https://www.youtube.com/watch?v=TwXcLCew35Q&ab_channel=EdEra

https://www.youtube.com/watch?v=bzhv2IPEeN8&ab_channel

3. Прочитайте текст

- **Визначте його тему, основну думку, тип і стиль мовлення.**
- **У чому полягає значення мовної норми?**
- **Які мовні норми згадуються в тексті? Наведіть приклади. Що сказано про морфологічні норми?**

Мовна норма має важливе соціальне значення. Адже тільки єдиний правопис і стала вимова, обов'язкові для всіх правила відмінювання слів і синтаксичних зв'язків між словами, однакове розуміння змісту вживаних слів, єдиний наголос у словах саме і створюють ті якості літературної мови, що потрібні їй як засоби спілкування між людьми.

Норми літературної мови встановлюють на підставі вивчення закономірностей мовної системи та її підсистем і фіксують у загальнообов'язкових рекомендаціях, а також в орфографічних, граматичних і пунктуаційних правилах.

У розвитку української літературної мови були періоди, коли самі встановлені норми не відповідали внутрішнім властивостям загальнонародної мови, наприклад, намагання замінити загальноновживані слова на вузькодіалектні або спеціально створені (спирт — винець, полюс — бігут, гайка — мутра). Так само виявилися неприйнятними й правила про вимову та написання слів типу клякса, клуб, лямба, блюза, гемоглобін, катедра і подібні відповідно до їх вимови й написання в інших мовах.

У сучасній літературній мові мовні норми не залишаються незмінними. Постійно змінюється мова і відповідно потребує нормування.

Носії літературної мови дотримуються системи правил, що визначає єдину вимову звуків і їхніх сполук, властиву літературному мовленню; загальноприйнятих правил, що визначають способи передавання звуків, складів, слів і речень у письмовій формі літературної мови. Часто можна почути кілОметр, але норма — кіломЕтр; неправильний наголос у слові докУмент, літературна вимова — докумЕнт. Складна вимова слова договір. Правописний словник Сергія Головащука як акцентологічний посібник фіксує це слово з двома наголосами: дОговІр, дОговОру, мн. дОговорИ, дОговорІв; але два договорИ. Є також певні лексичні норми, що властиві літературній мові в цілому. Ми правильно говоримо останнім часом, того дня, цього разу, цими днями, а не в останній час, у той день, на цей раз, на цих днях.

Історичне співжиття українського і російського народів не могло не позначитись на їхніх мовах. Часто допускаються помилки, коли плутають мови, уживають слова з однієї мови в іншій. Наприклад, відповідником до російського слова мероприятие є захід, а в множині — заходи, а не міроприємство чи міроприємства; російському вислову принимать меры відповідає український уживати заходів, а не приймати міри. Під впливом російської мови помилково ставлять, наприклад, у місцевому відмінку множини іменників — ам, -ям, а не -ах, -ях: по полях, по горах, по селах.

Дотримання сталих норм усіма мовцями й спричиняє те, що літературна мова виступає досконалим засобом передавання й одержання інформації. Основні норми, властиві книжній літературній мові, через школу, художню та наукову літературу й інші шляхи культурного впливу поступово поширюються, закріплюючись і в усному вжитку.

Адже в звичайному житті ми говоримо зовсім не так, як пишемо. І в цьому немає ніякого порушення правил культури мови. Розмовна мова відрізняється від нормованої літературної мови не тільки за мовними ознаками: вона не підготовлена, спонтанна; обговорюючи побутові теми, ми заздалегідь не обдумуємо текст; розмовна мова можлива тільки в неофіційній ситуації спілкування (не можна виступати на зборах, читати лекцію розмовною мовою). У той же час нормована літературна мова неприйнятна в звичайних побутових ситуаціях. Штампи, шаблонні вислови типу зважаючи на сказане вище, прошу надати слово, прошу вжити заходів, доводжу до відома, взяти до уваги, залишити нерозв'язаним, без сумніву, не підкреслюють культуру розмовної мови, а скоріше — навпаки. Але в офіційно-діловому спілкуванні без них не обійтися. Дійсно, неможливо уявити собі вільну форму для заяви, доручення чи контракту; існують вимоги й правила, яких необхідно дотримуватися під час складання документів, написанні наукових чи публіцистичних статей.

Відомо, що в кожному суспільстві існують свої етичні норми поведінки. Ці норми, або інакше — мовний етикет, стосуються передусім звертання на ти і Ви, вибору повного чи скороченого імені (Артем чи Артем Володимирович), вибору звертань типу громадянин, товариш, пан та ін.

Етичні норми в багатьох випадках національні: наприклад, сфера звертання на Ви в англійській та німецьких мовах вужче, ніж у нашій мові, ці ж мови частіше, ніж українська мова, допускають скорочені імена. Тому обов'язковою умовою доброго володіння українською мовою є знання українського мовного етикету, культури мови, національної культури взагалі.

4. Виконайте в робочому зошиті **вправи 2,3,4** до § 48 з підручника О. Авраменка для 10 кл.
5. Виконайте тест до теми «Морфологічна норма. Морфологічна помилка»
1. Морфологічної норми дотримано при творенні форми кличного відмінка всіх імен по батькові в рядку

- А Романа Ігоровиче, Наталю Вікторівно
- Б Галино Іванівна, Семене Юрійовичу
- В Ганно Андріївно, Анатоліє Івановичу
- Г Сергію Валентиновичу, Ольго Геннадіївно

2. Морфологічну норму порушено в реченні

- А Повідомте Оксані Ігорівній.
- Б Поясніть Семену Кондратійовичу.
- В Познайомтеся з Миколою Самійловичем.
- Г З'ясуйте в Марини Євгенівни.

3. Морфологічну помилку допущено в реченні

- А Олену Гайдай запросили на свято.
- Б Послухайте виступ Тетяни Коваленко.
- В Лист адресовано Гордію Савченкові.
- Г Сергія Зайченко поважають колеги.

4. Морфологічну помилку допущено в реченні

- А До вибору осіннього пальто слід поставитися серйозно.
- Б Пончо — вовняна накидка з розрізом для голови в центрі.
- В Зручність кардигана зробила його елементом базового гардероба.
- Г Кейп — це пальто-накидка без рукавів і зі скошеною лінією плеча.

5. Помилки у визначенні роду незмінюваних іменників допущено в рядку

- А рожевий фламінго, тепле кашне, безлюдна авеню
- Б соковите манго, смачна кольрабі, дотепний конференсьє
- В гостинне Тбілісі, мальовнича Кіліманджаро, цікава «Юманіте»
- Г пінистий капучино, неслухняне поні, засушливе Калахарі

6. Морфологічну помилку допущено в реченні

- А КНУ імені Т. Г. Шевченка роз'яснив особливості вступної кампанії.
- Б Подібну до кулі хмару часом сприймають за величезне НЛО.
- В ООН створена для вирішення міжнародних проблем.

Г НАН України заснована 27 листопада 1918 року в м. Києві.

7. Морфологічну помилку допущено в реченні

- А І колюче терня росте на світі недаремно.
- Б Грубе коріння найвищі дерева найміцніше тримає.
- В Посієш гарне зерно — матимеш пишне колосся.
- Г Як листя жовтіють, то поля смутніють.

8. Морфологічну помилку допущено в реченні

- А Так розуміється на справі, як бик на окулярах.
- Б Що більше гонору, то більше лінощі.
- В Лінощі сплять, а злидні відгонять від них мух.
- Г Біда полотну між ножицями.

9. Морфологічну помилку допущено в реченні

- А Справа хороброго — не тільки шаблею махати.
- Б Не будь вівцею: вовки вже тут.
- В Міцне військо воєводою, а народ сильний свободою.
- Г Хто кашою попівся — на юшку дмухає.

10. Морфологічну помилку допущено в реченні

- А Ласий кус і тепла постіль лежебоків роблять поспіль.
- Б І для невдахи настане гарний день і прийде успішний час.
- В Лежебоці миліше сонце, що заходить, аніж сонце, яке сходить.
- Г Двоє ненажер над однією мискою не помиряться.

11. Морфологічну помилку допущено в реченні

- А Щоб відчутти смак меду, треба спізнати смак праці.
- Б За деревами часто й ліса не видно.
- В Від Києва до Кракова — всюди праця однакова.
- Г Я рушаю до Дунаю: води нап'юсь та й додому вернусь.

12. Морфологічну помилку допущено в реченні

- А Вершники теревені точать, а коні всі лани топчуть.

Б Хоче з однієї мухи справити аж два кожуха.

В Три пани, з них два отамани, а один підданий.

Г Два коти в одному мішку не помиряться.

**Фото виконаних завдань надсилати мені на електронну пошту
y.levchuk2976@gmail.com**

У темі листа вкажіть ваше прізвище, номер групи та № уроку.

